

Teberrükât Kayıtları: Tokat Örneği*

Nurcan Boşdurmaz**

Öz

Bu makalede, Tokat'ta özel bir koleksiyonda bulunan Tokat Vakıf Müdürlüğü'ne ait yedi belgede adı geçen teberrükât eşyalarının nasıl değerlendirildiği incelenecektir. Belgeler 1930-1936 yılları arasında düzenlenmiştir. Teberrükât olarak tanımlanan hayır sahipleri tarafından bağışlanan eşyaların Cumhuriyet döneminde kadro dışı bırakılan cami ve mescitlerden toplanarak birçoğunun açık artırma usulü ile satıldığı, kıymetli olanların ise Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından alınarak müzelere gönderildiği bilinmektedir. Bu çalışmaya konu olan 1930-1936 yılları arasında düzenlenmiş belgelere göre sözü edilen eşyalardan az sayıda halının kıymetli olarak değerlendirildiği, diğer eşyaların artırma ile satıldığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak bakırdan imal edilmiş olan şamdanlar ise değersiz olarak tanımlanıp açık artırma ile satılmıştır. Makalede, ayrıca 1930'larda antika halıların Türk İslam Eserleri Müzesinin koleksiyonuna dahil edilme süreci de ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teberrükât eşyaları, teberrükât belgeleri, Madalyonlu Uşak halısı, Lotto halısı, Gence Halısı, Kafkas Dragon halısı.

Official Records of Teberrukât: Tokat Example

Abstract

This study will examine how the teberrukat (donation relics) items described in the seven documents belonging to the Tokat Directorate of Foundations, which are in a private collection in Tokat, are evaluated. The documents were drawn up between 1930 and 1936. It is known that the items donated by the benefactors, defined as teberrukat (donation relics), were collected from mosques and masjids that were excluded from the staff during the Republic period, and most of them were sold by auction method, and the valuable ones were bought by the General Directorate of Foundations and sent to museums. The documents created between 1930 and 1936, the focus of this study, indicate that the majority of the other objects are auctioned off, with the exception of a few rugs, which are thought to be valuable. Additionally, copper candlesticks that were determined to be worthless were auctioned off. The article also discusses how old carpets were added to the Museum of Turkish-Islamic Arts collection in the 1930s.

Keywords: Donation relics, donation documents, Uşak carpet (medallion), Lotto carpets, Gence carpets, Caucasian Dragon rugs.

* DOI: 10.16971/vakiflar.1029924

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Kasım 2021 / November 2021

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Eylül 2022 / September 2022

** Dr. Öğretim Üyesi, Bilgi Üniversitesi Genel Eğitim Bölümü, İstanbul-TÜRKİYE;

e-posta: nurcan.bosdurmaz@bilgi.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1809-0070>.

Giriş

Vakıf kurucuları ve hayır sahipleri tarafından hayratın devamlılığı amacıyla cami, mescit, tekke ve türbelere vakfedilmiş olan mushaf, Kur'an cüzü, yazma eser, sakal-ı şerif, Kâbe örtüsü, halı, kilim, minber/kürsü örtüsü, şal, kapı perdesi, şamdan, mum, avize, kandil, rahle, kürsü, saat, gülâbdan, buhurdan vb. eşyalara teberrükât (bağış) eşyası denmektedir. Bu eşyalar buldukları ibadet mekânının malı sayılır alınıp satılmaz, kullanım hakkı buldukları camiye ya da mescide aittir (Deniz: 1994, 284). Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden bu yana vakıf müessesesi içinde teberrükât eşyaları önemli olmakla beraber günümüzde bu konu hakkında az sayıda çalışma yapılmıştır. Nilgün Çevrimli tarafından kaleme alınan "Teberrükât Eşyalarının Evkâf'taki Serüveni" isimli makalede, konu hakkında hem literatür değerlendirmesi yapılmakta hem de bu eşyaların korunması için çözüm önerileri sunulmaktadır; bu bağlamda çalışmada, vakıf kayıtları dikkatli bir biçimde incelendikten sonra, bu eşyalar için bir bilinç oluşturmak gerekliliğinin altı çizilerek teberrükât eşyalarının kimler tarafından nasıl bağışlandığı da vakfiyelerden örneklerle okuyucuya sunulmaktadır (Çevrimli, 2013).

Bu makalenin konusu da Tokat'ta özel bir koleksiyonda¹ bulunan, Cumhuriyet döneminde kadro dışı kalan camilerden toplanan teberrükât eşyaları için düzenlenmiş yedi adet belgedir. 1930'lu yıllarda düzenlenen bu belgeler içerik açısından birbiriyle ilgilidir. Bu yüzden belgeler, tarihine göre değil konularına göre birleştirilerek incelenmiştir. Ayrıca Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde de tarama yapılarak bu belgelerin devamı olan ya da bunlarla ilgili olan belgeler bulunmuştur. Böylelikle bu eşyaların müze koleksiyonlarına dahil edilme süreci takip edilebilmiştir. İncelenen belgeler ise sırasıyla şöyledir:

Belge 1: 30.11.1935 tarihli 172779/6 sayılı Vakıflar Umum Müdürlüğünden Tokat Valiliğine gönderilen yazı.

Belge 2: 12.9.1936 tarihli Vakıflar Umum Müdürlüğünden Zile Şarbaylığına (Belediye Başkanlığı) gönderilen yazı.

Belge 3: 8.1.1936 tarihli Zile'de bulunan Dutlu Pınar Camisi'nin 35 adet eşyası hakkında dört sayfalık teberrükât listesi.

Belge 4: 15.9.1936 tarihli Zile'deki Dutlu Pınar Camisi'ne ait teberrükât eşyalarının iki sayfalık açık artırma sonuç listesi.

Belge 5: 12.6.1930 tarihli 1032/101 sayılı Evkaf Umum Müdüriyetine Tokat'taki antika halılar hakkında gönderilen yazı.

Belge 6 1.6.1932 tarihli 10905/108 sayılı Tokat Ali Paşa Camisi'nde bulunan halıların nüfus müdürü Şevki Bey tarafından İstanbul'a götürülmesi hakkındaki yazı.

Belge 7 26.10.1936 tarihli 6831/26 sayılı Tokat Evkaf Müdürlüğünden Vakıflar Umum Müdürlüğüne gönderilen Zile Bedesten Camisi'nde bulunan halı hakkındaki yazı.

1. Belgelerin Önemi

Akademik çalışmalarda, tarihsel bağlamın oluşturulması için arşiv kayıtları önemli yer tutar. Türkiye'de bulunan arşivlerde hem Osmanlı dönemine hem de Cumhuriyet dönemine ait çok sayıda belge bulunmaktadır. Ancak bu belgeler her zaman birbirini kronolojik olarak tamamlamaz. Bu sorunun temel nedeni Türkiye'de arşivcilik anlayışının ve bu konu ile ilgili farkındalığın geç oluşmasıdır.

1 Belgeler, koleksiyoner Hasan Erdem'den izinle alınmıştır.

Özellikle, Türkiye'deki illerin Vakıf Müdürlüklerinin resmi evrakı Cumhuriyet'in ilk yıllarında şehirlerde yapılan imar çalışmaları hakkında değerli bilgilere sahiptir. Bu tür vakıf belgelerinde tarihi yapıların isimleri, buldukları yer ve fiziksel durumları hakkında bilgiler olduğu gibi elden çıkarılma ve yıkılma sebepleri hakkında bilgiler bulunur. Bazı belgelerde yapıların planları, krokileri ya da fotoğrafları da bulunabilmektedir fakat bahsi geçen detaylarda bilgi içeren belge sayısı oldukça azdır. Bu bağlamda vakıflar tarafından cumhuriyet döneminde düzenlenen teberrükât kayıtları dini ve sosyal yapılarda bulunan eşyaların listesini içermeleri bakımından önemlidir². Öte yandan, Osmanlı döneminde de teberrükât defterleri oluşturulmuştur. Bu defterler 1632-1904 yıllarına ait kayıtları içeren dört defterden oluşmaktadır (Çam, Turhan ve Akçatepe:2020,151).

Türkiye'deki illerin vakıf müdürlükleri tarafından hazırlanan teberrükât belgelerinde dinî yapılarda bulunan eşyaların ayrıntılı dökümleri hatta fotoğrafları da bulunabilmektedir. Dolayısıyla Tokat Vakıflarına ait bu belgeler, 1930-1936 yılları arasına ait olması bakımında önemlidir. Yazışmalar, 1923-1938 yılları arasında eski eserlerden sorumlu olan Maarif Vekâleti, Ankara'daki Vakıflar Umum Müdürlüğü, Tokat Vakıf Müdürlüğü ve Tokat Valiliği arasında yapılmıştır.

Belgelerde sıklıkla bahsedilen talimatnamelerin ilki Diyanet İşleri Reisliği tarafından cami ve mescitler ile ilgili olmak üzere 12 Haziran 1924 tarihinde hazırlanmıştır. Cami ve mescitlerin tasnifine de 1927 senesi Muvazene-i Umumiye Kanununun 14. maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı İcra Vekilleri heyetince 8 Kanunusani/Ocak 1928 tarih ve 6061 sayılı kararıyla yürürlüğe giren "talimat"³ ile başlanmıştır. 25 Aralık 1932 tarihinde ise bu talimatnameyi değiştiren ve yeniden düzenlenen ilişik talimatnamenin dördüncü maddesinde kadro harici bırakılacak cami ve mescitlerin esasları açıklanır. Bu düzenlemelerde kadro dışı bırakılan camilere ve mescitlere tam olarak ne yapılacağına dair bir hüküm yoktur. 1935'e kadar devam eden belirsizlik 15 Kasım 1935 tarihli 2845 sayılı Cami ve Mescitlerin Tasnifine ve Tasnif Harici Kalacak Cami ve Mescid Hademesine Verilecek Muhasasar Hakkında Kanun ile giderilir (Obuz, 2017: 1447).

Kadro dışı bırakılan camilerden ve mescitlerden toplanan eşyalar ise, *Hademeleri Diyanet İşleri Başkanlığına devredilen cami ve mescitlerde bulunan teberrükât eşyasının sureti ile devrine dair çıkarılan talimat* ile halı, kilim, elyazması, kitap, cüz, Kur'an, fors, sancak, deve kuşu yumurtası, buhurdan, hasır, şamdan, şamdan mumu, rahle, saat, kürsü, mushaf, cüz, avize, levha, hilyeyi saadet, Kabe örtüsü ve cam eşyalar teberrükât olarak tanımlanmıştır.

2845 sayılı kanuna bağlı olarak ilgili yerlere gönderilen 9 maddelik talimatnâmeğe göre kadro dışı bırakılan cami ve mescitlerdeki eşyalar 3., 4., 5. ve 6. maddelere göre değerlendirmeye alınmıştır:

3- Vilayetlerde Evkaf Müdürlüklerinin ve kazalarda Evkaf memurlarının ve Evkaf memuru olmayan mahallerde Müftilerin Başkanlığı altında Evkaf kâtibleri ile mahallin en büyük mülkiye âmiri tarafından ayrılacak değerli iki zattan mürekkebe olmak üzere bir komisyon teşkil olunacak ve hangi camiin eşyası tesbit edilecekse komisyonda camiin bulunduğu mahallenin mümessili de üye sıfatıyla bulundurulacaktır.

4- Bu komisyon cami, mescitlerde bulunan eşyaları eb'adı, eşkâli, rengi, ağırlığı, diğerlerinden kendilerini ayırdeden vasıfları gibi gereken malûmat şerh verilmek suretile kayıt ve tesbit olunarak yapılacak iki nüsha zabıt varakasından bir nüshası Evkâf

2 Arşivlerde Cumhuriyet dönemine ait iki defter bulunmaktadır: 23.02.1925 tarihli 30 sayfalık bir defterde Erzurum, 1930 tarihli bir defterde ise Kocaeli'ndeki camilere ait teberrükât eşyalarının listesi vardır (Bkz. BOA 51.1.1 ve BOA 51.0.0). Osmanlı döneminde de teberrükât defterleri oluşturulmuştur. Bu defterler 1632-1904 yıllarına ait kayıtları içeren dört defterden oluşmaktadır (Çam vd. 2020: 151).

3 6061 sayılı Talimatnâme, R. G. 23.01.1928, Sayı: 795

idarelerinde alıkonarak diğer nüshası umum Müdürlüğe gönderilecek ve her iki nüsha da her camiin kendi hademesine de imza ettirilecektir.

5- Bu eşyalar içinde kıymetli eserler varsa bunlar da bir ehl-i vukufa tatkik ettirilerek emin bir mahalde muhafaza altına alınacak ve zabıt varakasinda gösterilecektir.

6- Kıymetli eserden olmayan eşyalar evvelâ ihtiyacı olan kadro dahili camilere tevzi ve taksim edilecek ve kalanı da satılarak parası müstağna-anha Evkaf hasılatı gibi kadro dahilindeki cami ve mescitlerin ihtiyaçlarına sarf edilecektir. [...] Bu cami ve mescitlerden ne suretle istifade edilebileceği düşünülerek içlerinde mahallî kültür Müdürlüğünden sorularak kıymetli eserler varsa olduğu gibi bırakılacak ve fotoğrafı çekilerek biri Evkaf dairesinde kalacak ve diğeri buraya gönderilecektir.

3. ve 4. maddelere göre; illerdeki vakıf müdürlüklerinin ve ilçelerdeki vakıf memurlarının, bunların olmadığı yerde de müftülerin başkanlığı altında vakıf kâtipleri ile o yörenin en büyük mülki amirinin seçeceği iki kişi ve caminin bulunduğu mahallenin bir temsilcisinden oluşan komisyon eşyaların ayrıntılı listesini hazırlayacak, eğer kıymetli eserler varsa bunlar da uzmanlara gösterildikten sonra zabıt varakası düzenlenerek muhafaza altına alınacaktı. 5. madde uyarınca da değerli olmadığına kanaat getirilen eşyalar açık artırma usulü ile satılacaktı. Kıymetli olanlar ise Ankara'daki Vakıflar Umûm Müdürlüğüne ya da İstanbul'daki Vakıflar Müdürlüğüne gönderilerek buralardaki vakıf ambarlarında muhafaza edilecekti. İlk bakışta iyi hazırlanmış bir talimatname olsa da özellikle eserlerin kıymetli olup olmadıkları konusunda karar verecek uzmanların sahip olmaları gereken özellikler belirtilmemiştir. Öte yandan zabıt varakalarının titizlikle hazırlandığı ve her ayrıntının kaydedildiği de görülmektedir (Belge 3 ve 4).

2. Tokat Zile'ye Ait Dutlu Pınar Camisi'nin Teberrükât Eşyaları Hakkındaki Belgeler

Vakıflar Umum Müdürlüğünden 30.11.1935 tarihinde Tokat Valiliğine gönderilen yazıda, 2845 sayılı kanun uyarınca kapatılan cami ve mescitlerle ilgili talimatnamenin gereğinin yapılması istenmektedir. Belgenin hemen altında Tokat Valisi Recai Gürel'in⁴ "gereğinin yapılması" notu ve imzası bulunmaktadır. Yazı, Tokat Valiliğinden Zile Kaymakamlığına gönderilmiştir (Belge 1).

İkinci belge ise Zile Şarbaylığına (Belediye Başkanlığı), vakıf memuru tarafından gönderilen 12.9.1936 tarihli yazıdır. Belgede, Zile'de kadro dışı kalan Dutlu Pınar Camisi'nde bulunan 35 parça halı, kilim ve diğer eşyaların açık artırma ile satılacağı belirtilmiştir. Ayrıca belgenin ekinde Dutlu Pınar Camisi'ne ait teberrükât kayıtlarına yer verilmiştir (Belge 2 ve 3). Dört sayfalık listedeki eşyaların çoğu "Bir kıymeti haiz değildir" notuyla satılmak üzere ayrılmış, listede bulunan 28, 29 numarayla kayıtlı yün kilimler ise Dabakhane Camisi'ne verilmek üzere ayrılmıştır. Söz konusu kayıtlarda kilim, seccade ve çulların ebatları, ağırlıkları verilmiş; hatta desen ve renk tariflerinin yanı sıra özel dokuma türleri belirtilmiştir. Kirkit⁵ işi, muşabaklı⁶ ve çul gibi terimler halı ve kilimlerin özellikleriyle ilgilidir. Yine aynı belgeye göre, Zile Dutlu Pınar Camisi'nden toplanan 18 adet şamdan ve 22 adet halı, kilim, seccade ve kıl çul açık artırma ile satılmıştır. Açık artırma sonucunda tutulan kayıtlarda her bir parçanın muhammen ve açık artırma bedelleri ile eşyanın kime satıldığı kayıt altına alınmıştır. Belgede bir başka önemli bilgi, döküm ve bakır şamdanlarla ilgilidir. Değersiz olarak tanımlanan 11 bakır ve 7 döküm şamdan satışa çıkarılmıştır. Bunlar, şamdan vakfı denilen ve yöredeki hayır sahipleri tarafından camiye bağışlanan mihrap şamdanlarıdır.

⁴ Recai Gürel 1933-1936 yılları arasında Tokat'ta valilik yapmıştır.

⁵ El dokumalarında atkı ipliğini ve ilmekleri sıkıştırmak amacıyla kullanılan araca kirkit ve bununla yapılanlara da kirkitli dokumalar denilmektedir.

⁶ İğne ile ağ şeklinde işlenmiş, kafes biçiminde, tersi de yüzü de kullanılabilen bir nakış türü.

Bugün Tokat Mevlevihane Müzesi'nin şamdan koleksiyonunda, Tokat Ulu Cami'ye vakfedildiği üzerindeki vakıf kayıtlarından anlaşılan, 10 adet bakır şamdan bulunmaktadır⁷; dolayısıyla bu yıllarda teberrükât eşyaları değerlendirilirken hangi kriterlere göre değerli/değersiz sayıldıkları bilinmemektedir.

Belgede komisyon reisi olan evkaf memuru, iki aza, evkaf kâtibi, Dutlu Pınar Mahallesi Mümessili Çüpemiroğlu Helmi, Cami İmamı Topçuoğlu Latif'in imzaları bulunmaktadır⁸. Belgenin sonunda ise Dabakhane Camisi imamının haliyi teslim aldığına dair imzası ve notu bulunmaktadır. Açık artırma sonucunda düzenlenen tutanak, satışa çıkarılan objelerden 108 lira 88 kuruş gelir elde edildiğini ve bu gelirin de evkaf müdürlüğünün hesaplarına yatırıldığı anlaşılmaktadır (Belge 4).

3. Tokat Merkezde Bulunan Cami-i Kebir'e (Ulu Cami) Ait Halılar Hakkındaki Belgeler

Hasan Erdem koleksiyonunda Tokat merkezde bulunan Cami-i Kebir (Ulu Cami) halıları hakkında iki adet belge ve bu iki belgeye ekli dört adet halı fotoğrafı bulunmaktadır. Halılar hakkında ilk belge 12.06.1930 tarihli olup Tokat Vakıflar Müdürlüğünden Ankara Evkaf Umum Müdüriyetine yazılmıştır. Belgeye göre Cami-i Kebir'de bulunan halıların Ali Paşa Camisi'nde muhafaza edildiği, bunların kıymet açısından 60 bin lira ettiğinin tahmin edildiği, hırsızlık endişesi ile Cami-i Kebir'den Ali Paşa Camisi'ne getirildiği belirtilmektedir. Belgeyi kaleme alan Tokat Evkaf Müdürü, caminin şehrin uzak ve tekinsiz bir yerinde olduğunu belirterek konu hakkında Evkaf Umum Müdürlüğüne daha önce bilgi verildiğini, beş altı yıl önce de bu halılara benzer halıların çalındığını aktarır. Özellikle, belgenin son satrılarında geçen şu ifadeler ilginçtir: *"Bunları almak ve bakmak için civar vilayetlerde birtakım müracaat vaki oluyor. Bu vaziyet karşısında kâmilen mürur zamanla çürüyecektir. Mümkünse bunların usul dairesinde satılmasına emir buyurulması olmadığı taktirde yapılacak muamelenin işarı arz olunur efendim."* (Belge 5). Belgede halıların korunması için naftalin kullanıldığını, bu işlem yapılırken de bazı halılarda çürümelerin tespit edildiği ve halıların bu şartlar altında muhafaza edilmesinin zor olduğu belirtilmektedir.

Halıların bu tarihten sonra takibini başka bir kaynaktan bulmaktayız. 1929'dan 1937'ye kadar Tokat Müzesinde müdür olarak görev yapan Besim Karagülle'nin ⁹görev yaptığı süre boyunca hazırlamış olduğu müze defterinin cami ile ilgili 1931 tarihli kaydı şu şekildedir:

7 Bu koleksiyonda bulunan şamdanların üzerindeki vakıf kayıtlarını 2019 yılında incelemiş ve günümüze ulaşamayan 65 adet caminin ve mescidin adını tespit etmişim: Debbağhane-yi Atik Camisi, Muslihiddin Mahallesi Camisi, Hüd Camisi, Erzurumî Mescidi, Zahran Mescidi, Kal'a Camisi, Yarahmet Çelebi Camisi, Aşıklar Camisi, Arapzâde Camisi, Ali Efendi Mescidi, Ankara Mahallesi Mescidi, Ayafakı Mahallesi Mescidi, Başpınar Camisi, Bayezid Camisi, Cemal Yahya Mescidi, Cemaleddin Mescidi, Çiğir Hoca Camisi, Çaçnigir Mescidi, Çelfik Mescidi, Çekenlizâde Mescidi, Çiprek Mescidi, Davud Bey Mescidi, Eski Mahkeme Camisi, Fatma Hatun Mescidi, Fazlı Paşa Camisi, Geyresun Deresi Mescidi, Güzelaşçı Mahallesi Mescidi, Hacı İvaz Paşa Mescidi, Hacı İbrahim Mahallesi Mescidi, Hacı Ömer Mescidi, Hacı Halil Efendi Mescidi, Hatice Hatun Mescidi, Hoşnigir Mescidi, İshak Efendi Camisi, İsa Fakih Mahallesi Mescidi, Kulhalama Mescidi, Koçlama Mescidi, Karamanlıoğlu Mescidi, Kışla Mahallesi Mescidi, Keçeciler Mahallesi Mescidi, Mihmad-ı Hacı Camisi, Monla Bektaş Mahallesi Mescidi, Piruz Bey Mescidi, Pir Hoca Mescidi, Sagir Rıdvan Efendi Camisi, Semerkand Mescidi, Sıraç Mescidi, Samyeli Mahallesi Mescidi, Şafi Mescidi, Taşçı Mahmud Mahallesi Mescidi, Toprakçı Camisi, Tepe Mescidi, Yazıcık Mahallesi Mescidi, Yaşmeşyan Mahallesi Mescidi, Yeni Medrese Mescidi, Zahbe Mescidi, Parmaksızoğlu Mescidi, Hafafilar Mescidi, Çay Hamamı Kolu Camisi, Kızılca Mahallesi Mescidi, Yeni Cami, Sofiyan Camisi, Mandalbayırı Camisi, Abdülmuttalip Mescidi, Abdülfettah Sokağı Camisi, Hatipoğlu Mescidi.

8 Belgede imzası bulunan beş kişiden sadece iki kişinin ismi okunabilmiştir.

9 Tokat Müzesi arşivinde yer alan *Tokat Müzesi: Tarihi Yapılar, Eski Eserler ve Bölgeleri, Tokatlı Meşhurlar* başlıklı müze defterinin ilk müellifi Besim Karagülle 1889 yılında Sivas'ta doğmuş, ilköğrenimini ve Rüştiye Mektebi'ni Sivas'ta tamamlamıştır. Günümüze ulaşan birçok hat levhası bulunan Karagülle, Tokat Maarif Müdürlüğü Sülüs Hat Muallimliği görevine ve ardından da Tokat Maarif Başkatipliğine atanmıştır. Karagülle, kütüphanede çalışırken Müze Müdürlüğü'ne vekaleten atanmış, bu görevi öldüğü 1937 tarihine kadar sürdürmüştür. (Bilgen, 2019); Ayrıntılı bilgi için bk. *Erken Cumhuriyet Dönemi Müzesine Ait Tarihi Bir Vesika: Tokat Müze Defteri* (Tıpkı Basım) metin: Çiğdem Bilgen Koç Üniversitesi VEKAM Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2019.

“Bu caminin kıymetdâr halıları toplanmış 1335’te [1916/1917] satılmak üzere Ali Paşa Camisi’nin halıları ile beraber Kayseri’ye gönderilmiş sui-istimal karışmak maksadıyla binaen geri getirilmiş ve el-yevm Ali Paşa Camisi’nin yukarısında muhafaza edilmekte bulunmuştur. Halılar senede bir defa dışarı çıkarılmak naftalin serpilir yerine konur. Evkaf Müdüriyeti Umûmiyesinden gösterilen lüzum üzerine 11.9.1931 tarihinde fotoğrafları aldırılmıştır. Kaydaşahan bir cihet varsa o da halıların ziyadan vıkaya [yok olmadan korumak] için cami içerisindeki sütunlara halıların aynı resimlerinin tersim edildiğini öğrendim. Sütunlar üzeri kireçle sıvanmış bu da hüsniniyyete makrûn [güzelliğine engel] olmasa gerektir. Binanın krokisini alırken iki sütunun bazı yerlerinin kireçle [.....], halı resimleri meydana çıkarılmıştır.”¹⁰ (Karagülle, 2019: 61)

Besim Karagülle’nin ifadelerine göre 1916/1917 yılında Cami-i Kebir’in halıları Ali Paşa Camisi’nin halıları ile Kayseri’ye satılmak üzere götürülmüş ancak suiistimal nedeniyle geri getirilmiştir. Ayrıca senede bir defa halıların dışarıya çıkartılarak bakımlarının yapıldığı, 11.9.1931 tarihinde Vakıflar Evkaf Müdüriyeti tarafından da halıların fotoğraflarının çekildiğini yazmaktadır. Özel koleksiyonda bulunan fotoğraflar da muhtemelen, 1931’de çekilen fotoğraflar olmalıdır. Karagülle’nin verdiği bir diğer önemli bilgi de Ulu Cami’nin¹¹ sütunlarındaki desenlerin halıların desenleriyle aynı olmasıdır. Halıların yok olmasını engellemek için desenlerinin sütunlara işlenmiş olduğunu belirtmektedir. Yani halılar bu şekilde kayıt altına alınmıştır. Ancak Karagülle’nin ifadesinden bu bilginin şifahi bir yolla edinildiği açıktır.

Fotoğraf 1. Tokat Ulu Cami. Fotoğraf: Kenan Kayhan (2021)

10 Orijinal metindeki söyleyiş ve yazımla ilgili sorunlara müdahale edilmemiştir. Okunamayan yer [....] olarak gösterilmiş, bazı sözcüklerin ya da sözcük gruplarının Türkçe anlamları da parantez içinde belirtilmiştir.

11 12. yüzyılda inşa edilen Tokat Ulu Cami, 17. yüzyılda tamir edilerek bugünkü görünümüne kavuşmuştur.

Caminin ibadet mekânı kuzey güney doğrultusunda üç sahna ayrılmıştır. Sekiz adet ayak sırası ile birbirinden ayrılan sahnılardan orta sahnın diğer bölümlere göre hem daha yüksek hem de girişten mihraba kadar giderek zenginleşen bir bezeme kompozisyonuna sahiptir. Bu bağlamda orta sahna bakan kesme taştan yapılmış kemerli ayaklarda 16. yüzyıl başında görülmeye başlanılan Lotto olarak adlandırılan Uşak halı desenlerine, kemerlerin yüzeylerindeki bezemeler de Madalyonlu Uşak halılarına benzer¹². Ancak bu bezemelerle 16. ve 17. yüzyıl duvar çinileri arasında desen kompozisyonları açısından da bir paralellik vardır. Eğer Besim Karagülle'nin ifade ettiği üzere halıların motifleri kolonlara ve kemerlere yapıldıysa bu kıymetli halıların arasında Lotto ve/veya madalyonlu Uşak halısı olması gerekmektedir. Ancak Türk İslam Eserleri halı envanterinde Tokat'tan geldiği belirtilen halılar arasında bu tipte halı bulunmamaktadır.

Fotoğraf 2. Tokat Ulu Cami sütunlarında bulunan kalem işi desenler

Fotoğraf 3. 18.yy Lotto halısı Saint Louis Art Museum (dijital kaynak:<https://www.slam.org/collection/objects/33013>)

12 Ayrıntılı bilgi için bk. Şerare Yetkin (1991), *Türk Halı Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları. Besim Atalay (1967), *Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Oktay Aslanapa (1974), *Türk Halı Sanatı*, Yapı Kredi Bankası. Oktay Aslanapa (1987), *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, Eren. Christopher Alexander (2021) *Erken Dönem Türk Halısı 21. Yüzyıl Sanatının Bir Müjdecisi*, Albaraka Yayınları.

Fotoğraf 4. Tokat Ulu Cami sütunlarında bulunan kalem işi desenler.

Fotoğraf 5. 17. yy sonu 18. yy ortası, madalyonlu Uşak halısı, Saint Louis Art Museum, (dijital kaynak: <https://www.slam.org/collection/objects/33028/>)

Halılarla ilgili bir diğer belge, 01.06.1932 tarihli Evkaf Umum Müdürlüğünden Tokat Evkaf Müdürlüğüne gönderilen yazıdır. Belge, nüfus müdürü Şevki Bey'in Ali Paşa Camisi'nde bulunan halıları İstanbul'a götürmek üzere görevlendirdiğini ortaya koymaktadır (Belge 6). Belgenin ihtiva ettiği bilgilerden, Ali Paşa Camisi'nde bulunan halıların, belgenin düzenlendiği tarih olan 1932 Haziranından önce İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu belgelerle ilgili olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde, Başbakanlık Muemalat Müdürlüğüne ait olan yazışmaların arasında 6780/20 sayılı 03.03.1932 tarihli Tokat Vilayeti tarafından Başvekalete gönderilen yazıda, İstanbul Evkaf Müdürlüğüne gönderilmek üzere 28 parça antika halının hazırlandığı, halıların bedelinin bir kısmı ile su yollarının tamir edileceği¹³, kalanıyla da camilerin tefrişinin yapılacağı belirtilmektedir. Ayrıca Tokat Vilayetine, Tokat eşrafi tarafından gönderilen dilekçe de bu belgeye eklenmiştir. Dilekçede halıların karşılığı olarak ikiyüzbin lira istenmektedir¹⁴. Yine aynı belge grubu içinde 01.05.1932 tarihli 108311/59 sayılı Evkaf Umum Müdürlüğünden Başvekalete gönderilen bir yazı daha bulunmaktadır. Buna göre halılar İstanbul'a ulaşmış ve halıların kıymetlerinin belirlenmesi için de bir komisyon kurulacaktır (BOA 146.42.7). Bu yazışmalara göre halılar için herhangi bir bedel ödenmemiştir.

13 O yıllarda Tokat'ta ciddi bir su sorunu vardı. Bu bağlamda şehirdeki eşrafi bu soruna maddi kaynak bulabilmek için halıları bedel karşılığında vermeyi düşünmüş olmalıdır. Tokat'ın 1925 yılından beri su sorunu ile uğraştığı, dönemin Valisi H. Rahmi Bey Rumpel Şirketi'ne Tokat İçme Suyu Projesi'ni yaptırdığı bilinmektedir. Ancak bu projenin maliyeti hem çok yüksek hem de su ihtiyacını karşılamakta yetersiz olduğu anlaşılmış ve proje uygulanamamıştır. Su sorununun çözülebilmesi için gerekli olan para ancak 1938'de bulunabilmiştir (Özer, 2015, 16).

14 BOA 146.42.7

4. Zile Bedesten Camisi'nin Halısı

Özel koleksiyonda bulunan bir başka belge 26. 10. 1936 tarihli Tokat Evkaf Müdürlüğünden Vakıflar Umum Müdürlüğüne gönderilmiştir. Belge, Zile Bedesten Camisi'nde bulunan 250 lira değerindeki halı hakkındadır. Ne yazık ki belgede sözü edilen halının özelliklerinin yazılı olduğu zabıt varakası kayıptır. Bu belgedeki en ilginç nokta, Zile'deki Bedesten Camisi'nin kadro dışında bırakılmamış olmasıdır. Bu durumda en makul açıklama, Zile'deki halının kıymetli olması nedeniyle yerel yöneticilerin koruma ve bakım çalışmalarını yapamayacaklarına kanaat getirip halıyı Ankara'da Vakıflar Umum Müdürlüğüne göndermeyi tercih etmiş olmalarıdır. Bu halı hakkında, başka bir kayda rastlanmamıştır (Belge 7). Öte yandan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yapılan taramada 20.09.1936 yılında Zile'de yedi caminin, Niksar'da ise beş mescidin tarihi kıymetlerinin olmaması nedeniyle Vakıflar Kanununun 10. maddesi uyarınca satılmalarına izin verildiğine dair bir kararname belgesi bulunmaktadır (BOA 68.78.7). Belgede camilerin isimleri belirtilmemiştir.

5. Ali Paşa Camisi'nde Bulunan Halıların Akibeti

Mevcut belgelerden, Ali Paşa Camisi'nde bulunan halıların İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. Ulaşılan bu bilgiler sonucunda halıların, Türk İslam Eserleri Müzesinde¹⁵ bulunduğu tespit edilmiştir. Müzenin halı envanterinin çalışmaları hâlâ devam etmektedir. Bu envanterdeki kayda göre 30 Kanunisani [Ocak] 1936 tarihinde Ali Paşa Camisi'nden gelen halılar Evkaf Ambarından TİEM'e yollanmıştır. Envantere göre 24 adet halı Ali Paşa Camisi'nden gelmiştir. Fakat özel koleksiyonda bulunan belgedeki halı fotoğraflarından yola çıkılarak, müze envanterinde geliş yeri sadece Evkaf Ambarı olarak belirtilen 860 numaralı halının da Tokat'tan geldiği anlaşılmıştır. Böylelikle 25 adet halının müze envanterinde bulunduğu saptanmıştır (Fotoğraf 8 ve 9).

Cumhuriyet Arşivinde bulunan bir belgeye göre halıların sayısı 28'dir. Belgelere ekli olan siyah beyaz dört adet halı fotoğrafı fotoğrafları TİEM envanteri ile karşılaştırıldığında iki halının envanterde kaydına rastlanamamıştır.¹⁶

TİEM envanter kayıtları incelendiğinde geliş yeri Tokat Ali Paşa Camisi olduğu belirtilen 922 numaralı halı ise 1965 yılında Manisa Müzesi'ne gönderilmiştir. 917¹⁷ ve 893¹⁸ numarayla kaydedilmiş olan iki halı da Müzeler Direktörlüğü'nün 23 Mart 1936 tarihli emriyle Asar- ı Atika Müzesi'ne [Arkeoloji Müzeleri] verilmiş, daha sonra da bu iki halının Bakanlık Makamı 13.12.2011 tarih ve 4975 sayılı onayı ile terkin edildiği anlaşılmıştır. Fakat İstanbul Arkeoloji Müzeleri kütüphanesinin arşivinde yapılan araştırmada bu tarihe ait herhangi bir kayıt bulunamamıştır.

Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi arşivinde bulunan 22.1.1936 tarihli 116 numaralı İstanbul Müzeleri Genel Direktörü tarafından tanzim edilen belgede, Evkaf Ambarında müzeli olarak ayrılan halıların TİEM tarafından alınması, temizletirilmesi ve muhafaza altına alınması istenmektedir. Belgede halıların özelliklerinin yazıldığı onbir sayfalık bir ekin olduğu da yazılıdır. Ancak bu sözü edilen ek arşivde bulunmamaktadır. Bu kayıt Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gönderilen halıların İstanbul'da Evkaf

15 Azerbaycan Milli Halı Müzesi ve Türk ve İslam Eserleri Müzesi iş birliğiyle "Türk ve İslam Eserleri Müzesi Koleksiyonu'nda Azerbaycan Halıları" projesi (2022) gerçekleştirilmiş ve proje kapsamında Tokat'tan müzeye intikal eden halılardan üç tanesi sergilenmiştir.

16 Türk İslam Eserleri Müzesi'nin uzmanları halıların envanter çalışmasının hâlâ devam ettiğini söz konusu üç halının da envanter tamamlandıktan sonra ortaya çıkabileceğini belirtti.

17 Envanterde Kafkas işi seccade olarak kayıtlıdır.

18 Envanterde halı olarak kayıtlıdır, yöresi belirtilmemiştir.

Ambarında¹⁹ toplandığını göstermektedir. Tokat'tan İstanbul'a 1932 yılında gönderilen halılar da bu yolu takip etmiş önce Evkaf Ambarında muhafaza altına alınmış, burada bir komisyon tarafından özellikleri belirlendikten sonra 1936 yılında TİEM'e gönderilmiştir.

Sonuç

Avrupa'da gelişen müzecilik ve buna bağlı olarak oluşan talep Osmanlı İmparatorluğu'nu 19. yüzyılda eski eser kaçakçılığında en fazla zarar gören ülkelerden biri haline getirmiştir. Bu durum, o dönemlerde rahatsızlık yaratmıştır. Ruznâme-yi Ceride-i Havadis gazetesinin 17.1.1895 tarihli nüshasında yer alan bir haberde, değerli eski eserlerin yurtdışına götürüldüğü ve yabancı müzelerin bu eserlerle süslediği belirtilerek meydana çıkacak her çeşit eserin alınıp toplanmasına ve İstanbul'a yollanmasına dair padişah emri olsa, bu arada İstanbul'da büyük bir müze inşa edilse yakın zamanda bu müzenin nadir eserlerle ağzına kadar dolacağı Avrupa müzelerinin ayarına geleceği, hatta onları geçeceği ve bu çerçevede eski eserlerin yurtdışına çıkarılmaması yönteminin kabul edilmesinin faydalı olacağı belirtilmiştir (Karaduman, 2004: 74). Bu bağlamda Osmanlı'da 19. yüzyılda eski eser kavramına ve korumaya yönelik bazı farkındalıkların oluşmaya başladığı ve birtakım önlemlerin alındığı anlaşılmaktadır. Avrupa müzelerinde "İslam eserleri" olarak tanımlanan bölümlerin kurulması aşamasında çok sayıda "taşınabilir eski esere" talep oluşmuş, bu nedenle de kontrolsüz bir biçimde bu eserler ülke dışına çıkarılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da benzer sorunların devam ettiği bilinmektedir. Bu durumla ilgili 18.11.1923 tarihli İstanbul Maarif Müdüriyetine ait bir belgede yazma kitap, levha, şamdan, mensucat (dokuma) gibi eserlerin "milli eser" olduğu ve yurtdışına çıkarılmasının engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınması istenmektedir²⁰.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları da dahil olmak üzere eski eser kavramı ve bunların korumasına yönelik anlayışa dair sistemli ve kararlı düzenlemeler oluşması uzun bir süreyi almıştır. Bu yönde kurumsal organizasyon ve düzenlemelerin sistemli bir zemine oturması 20. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleşmiş, kavramın önemi anlaşılmaya başlanınca da gerekli düzenlemeler yapılmıştır²¹.

Bu makalede incelenen belgeler bu bağlamla ilgili olarak bizi birkaç sonuca ulaştırmaktadır. Bunlardan ilki eski eser bilinci ile Anadolu'nun geleneklerinin ilişkisidir. Bilindiği üzere, Anadolu'da camilere ya da mescitlere halı veya kilim sermek eskiden beri süregelen geleneklerdendir. Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde cami, mescit, medrese, zaviye gibi dini ve sosyal yapıların giderleri vakıflar aracılığıyla sağlanmaktadır. Elimizdeki belgelerde çoğunlukla camilerde kullanılan halı, kilim ve seccadeler konu edilmektedir. Halılar, seccadeler ya da kilimler dini yapılara bir kişi tarafından bağışlanabildiği gibi, vakfetme yoluyla da olabiliyordu. Bazen de vakıf şartları arasında vakıf gelirleriyle eskien bu eşyaların satın alınması şartı da koşulmaktaydı. (Deniz, 1994: 283). Dolayısıyla bağışlanan eşyalar da, sevap kazanma üzerine kurulu olan hayırseverliğin bir yönü olduğundan bağışçılar her zaman estetik ve işçilik açısından güzel olanları tercih etmişlerdir.

İkinci olarak, Anadolu'da özellikle değerli olan halı ve kilim ile ilgili bir pazarın oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu pazar da muhtemelen yurtdışı müzelerinin koleksiyonlarını beslemekteydi. Belgelerde, özellikle hırsızlıkları önleyebilmek için halıların daha güvenli yerlere götürülüp oralarda muhafaza edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

19 Bugün Şark İslam Eserleri Müzesi olarak bilinen bina.

20 BOA.29-160-9.

21 Ayrıntılı bilgi için bk. Madran, Emre (1996). Cumhuriyet'in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi, *I. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16 (1-2), 59-97; Emre. Madran (1997). Cumhuriyet'in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi II. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 17 (1-2), 75-97.

Üçüncü olarak ise bugün müze koleksiyonlarının önemli parçalarından olan bakırdan mihrap şamdanlarının 1930'larda değersiz görülerek açık artırma ile satılmış olmasıdır. Bugün Türkiye'nin en zengin mihrap şamdanı koleksiyonuna sahip Tokat Mevlevihane Müzesi'nde üzerinde vakfiye kayıtları bulunan çok sayıda şamdan bulunmaktadır. Bu kayıtlardaki bilgiler şehir tarihi açısından son derece önemlidir.

Son olarak, günümüzde çoğunlukla müze koleksiyonlarında bir sergi objesi durumdaki bu teberrükât eşyaları, restorasyonlardaki iç mekân düzenlemeleri için önemli kaynaklardır. Bugün, Tokat'taki Ulu Cami, her ne kadar onu gezip gören ziyaretçiler için olağanüstü olsa da onun birkaç yüzyıl önceki iç dekorasyonu bugünkünden bir hayli farklıydı. Bu yapılara bağışlanan eşyalar daha önce belirtildiği gibi hiçbir zaman eski ya da gözden çıkarılmış eşyalar değildi, aksine yerel zevki yansıtmaları açısından çok önemlidir. Bu nedenle, teberrükât eşyalarının bu anlamda değerlendirilmesinin yararlı olacağı açıktır.

Kaynaklar

1) Arşiv Kaynakları

a. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

BOA 68.78.7.

BOA 146.42.7.

BOA 29-160-9.

BOA 51.1.1.

BOA 51.0.0.

b. Hasan Erdem Koleksiyonunda Bulunan Belgeler

Belge 1: Vakıflar Umum Müdürlüğü'nden yazılan 30.11.1935 tarihli 172779/6 sayılı Tokat Valiliği'ne yazılan yazı

Belge 2: Zile Belediye Başkanlığı'na gönderilen bu yazı 12.09.1936.

Belge 3: Dört sayfalık teberrükât listesi 8.1.1936.

Belge 4: Açık artırmada satılan eşyalar ve kimlerin aldığına dair listesi 15.9.1936.

Belge 5: Evkaf Umum Müdüriyetine Tokat'taki antika halılar hakkında yazılan yazı 12.6.1930.

Belge 6: Tokat Ali Paşa Camisi'nde bulunan halıların nüfus müdürü Şevki Bey tarafından İstanbul'a götürülmesi, masraflarının Vakıflar umum Müdürlüğü tarafından karşılanmasına dair belge. 1.6.1932

Belge 7: Tokat Evkaf Müdürlüğü'nden Vakıflar Umum Müdürlüğüne gönderilen Zile Bedesten Camisi'nin halısı hakkındaki belge 26.10. 1936

2) Araştırma ve İncelemeler

Aslanapa, Oktay ve Yusuf Durul (1973). *Selçuklu Halıları Başlangıcından Onaltıncı Yüzyıl Ortalarına Kadar Günümüze Kadar Türk Halı Sanatı*. Ak Yayınları.

Çal, Halit. (2017). "Türkiye'de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, [s.l.], v. 34, n. 1-2, kas. 2017. ISSN 2459-0150. Erişim Adresi: <<http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/3346/2908>>. Erişim Tarihi: 27 Ekim 2021

Çam, Mevlüt, Turhan İbrahim ve Rıdvan Enes Akçatepe (2020). *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Çevrimli, Nilgün (2013). "Teberrükât Eşyalarının Evkâf'taki Serüveni". *Vakıflar Dergisi*, (39), 149-172.

Deniz, Bekir (1994). "Bir Vakıf Eser Olarak Cami, Mescid, Zâviye, Şifahane Gibi Dinî ve Sosyal Yapılarda Bulunan Halı, Kilim ve Düz dokuma Yayılar ve Bunların Günümüzdeki Durumu". *Vakıflar Dergisi*, (23), 283-296.

Hamidova, Ümbülbanu (2020). "Kars ve Azerbaycan'ın Gence-Kazah Grubu İçinde Yer Alan Karapapak Halıları". *Arış*, (Haziran-Sayı:16), 90-111.

Karaduman, Hüseyin (2004). "Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi". *Belgeler*, (XXV), 63-68.

Karagülle, Besim (2019). *Erken Cumhuriyet Dönemi Müzesine Ait Tarihi Bir Vesika: Tokat Müze Defteri*. (Tıpkı Basım) metin: Çiğdem Bilgen Koç Üniversitesi VEKAM Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Karakoç, Ercan ve Yıldırım Utkuluer, Hülya (2020). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kültür Varlıklarının Korunması Meselesinde Kurumlar Arası İlişkilerin Rolü". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, (C. 7/S.4, 2011), 2031.

Obuz, Ömer (2017). "Yakın Geçmişte Camilerin Farklı Kurumlara Tahsisi ve Askeri Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir İnceleme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, (C. 6/S. 3),1444-1460.

Özer, İsmail (2015). "Tokat'ta İçme suyu temini ve Dağıtım Faaliyetleri (1923-1950)". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (Kış 2015 10/2), 11-29.

Sıçrayık, Anılcan (2019). *İstanbul'da Eski Eser Tahribi (1908-1938)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

EKLER:

Ek 1: *Hasan Erdem koleksiyonunda bulunan halı fotoğrafları*

Fotoğraf 6: 17. yúzyıl madalyonlu Uşak halısı olduğu düşünölmektedir. TIEM halı koleksiyonunda izine rastlanmamıştır. [Kaynak: Hasan Erdem koleksiyonu]

Fotoğraf 7: 16. yüzyıl Batı Anadolu halısı. TİEM’de 860 envanter numaralı halı
[Kaynak: Hasan Erdem koleksiyonu]

Fotoğraf 8: 17. yüzyıl Gence halısı. TİEM envanterinde bulunmamaktadır
[Kaynak: Hasan Erdem koleksiyonu]

Fotoğraf 9: 17. yüzyıl Dragon Kafkas halısı. TİEM 904 numarada kayıtlıdır.

Fotoğraf 10: 17. yüzyıl Dragon Kafkas halısı TİEM 904 (220 x 470) (Krş. Fotoğraf 9).

Fotoğraf 11: 16. yúzyıl Batı Anadolu TİEM 860 (325 x 165). (Krş. Fotoğraf 7)

Ek 2: *Türk İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan Tokat Ali Paşa Camisi halılarında örnekler*

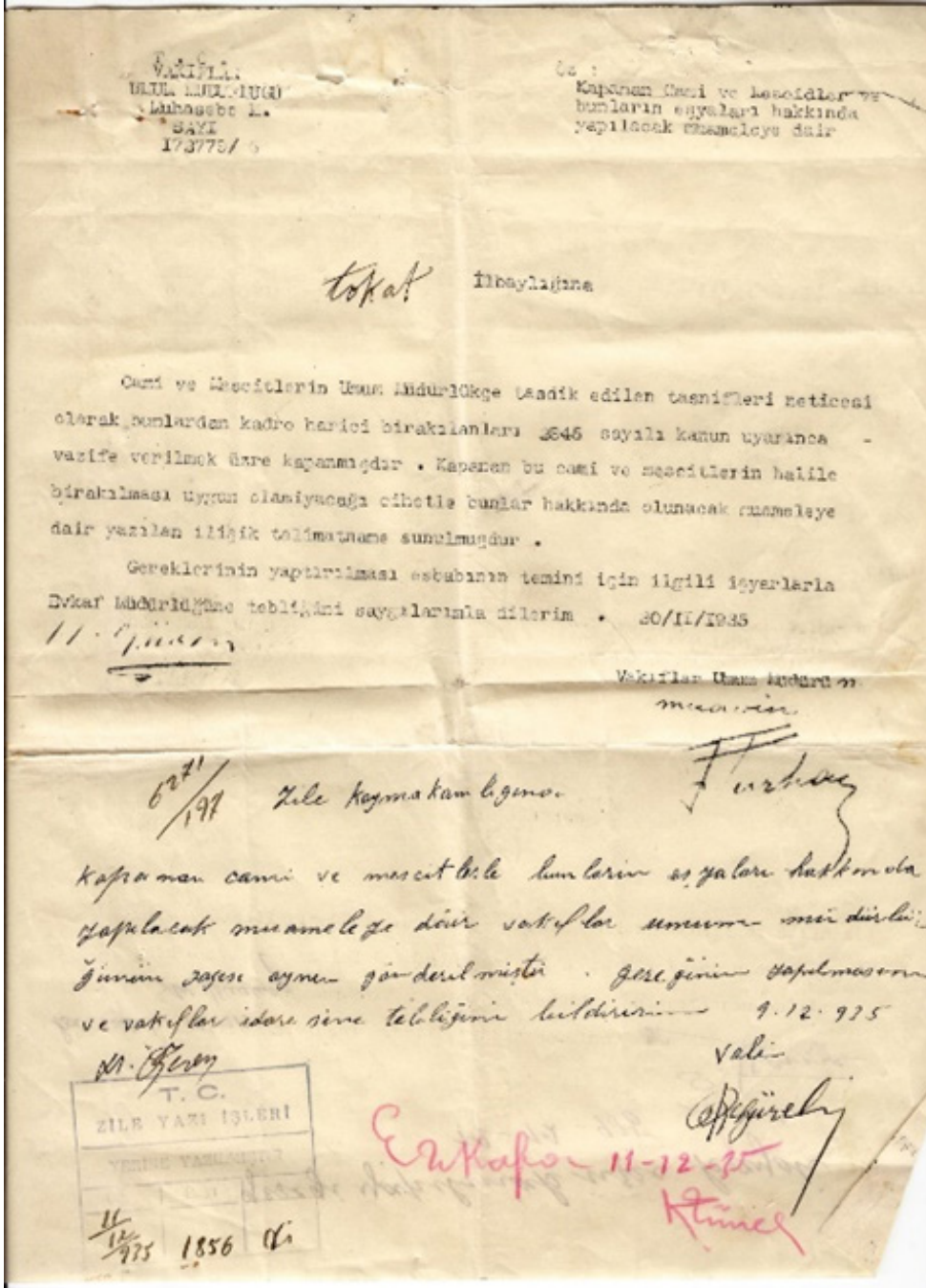

Fotoğraf 11: 17. yüzyıl Kafkas Dragon halısı TİEM 891 (615 x 313).

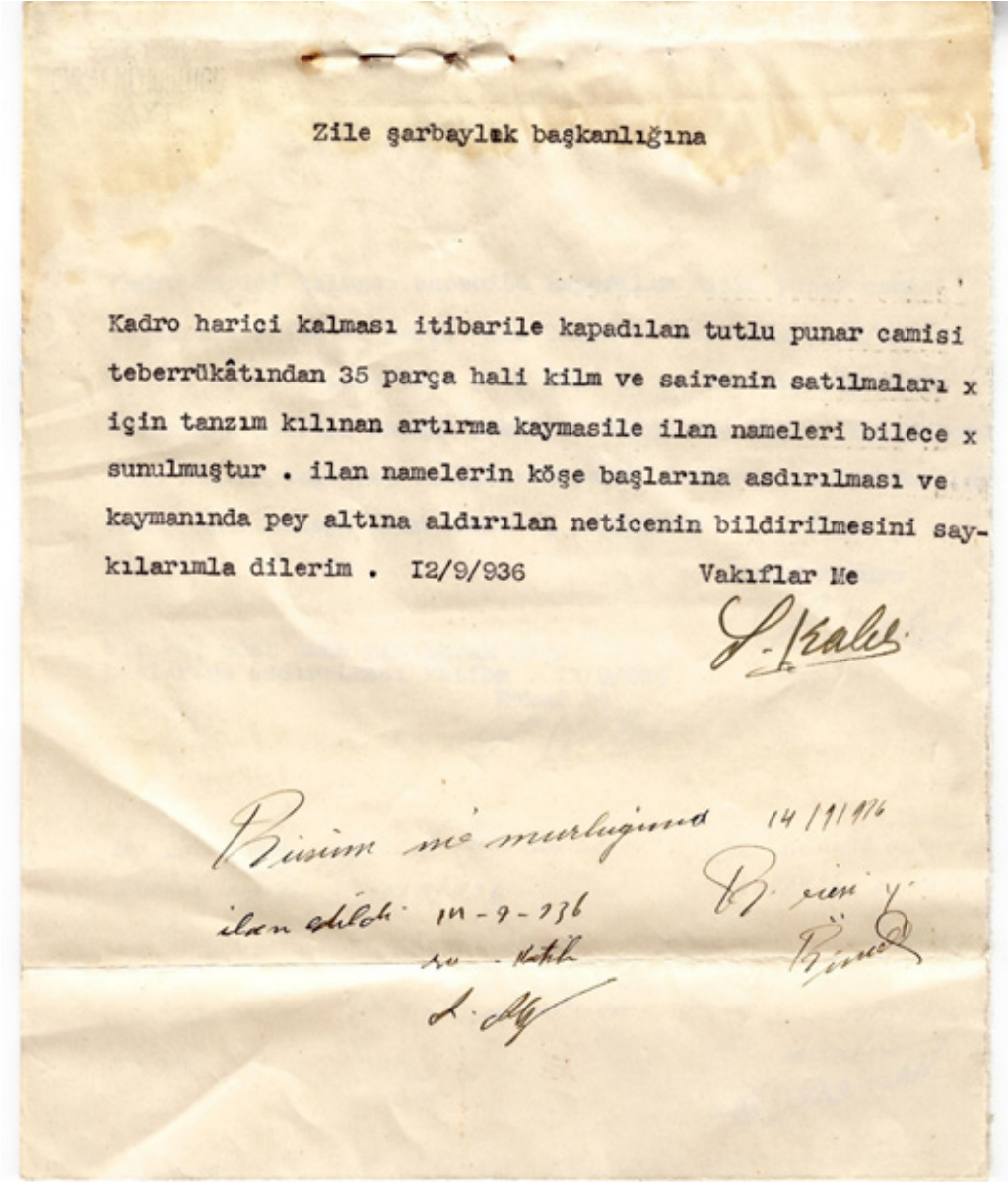
Fotoğraf 12: 16. yüzyıl Kafkas Dragon halısı TİEM 905 (588 x 250).

Ek 3: Hasan Erdem koleksiyonu belgeleri

Belge 1: Vakıflar Umum Müdürlüğü'nden yazılan 30.11.1935 tarihli 172779/6 sayılı Tokat Valiliği'ne yazılan yazı. [Kaynak: Hasan Erdem koleksiyonu]

Belge 2: 12.09.1936 Zile Belediye Başkanlığı'na Vakıflar tarafından gönderilen bu yazı
[Kaynak: Hasan Erdem koleksiyonu]

Teberrükât Kayıtları: Tokat Örneği

Sıra No	Eşya ve No	Şekil ve vasfı	Abdâ		Sikleti	Kiyas
			bulu	arzu		
1	halı seccade	köhne zemini kırmızı mühraplı ve ortası yirtik .	1 52	1 00	3	1 04
2	haliseccade	zemini kullu rengi müstamel ve uçak çiçekli .	1 55	1 05	3	3
3	haliseccade	köhne zemini kırmızı mühraplı	1 31	0 81	3 300	3
4	halı seccade	köhne zemini kırmızı çiçekli ortası göbekli .	1 30	1 15	3	1 31
5	halı seccade	köhne kenarları yirtik zemini kırmızı mühraplı .	1 60	1 00	2 500	1 00
6	haliseccade	köhne ortası yirtik dört göbekli ve zemini kırmızı .	1 30	1 00	4	0 30
7	halı seccade	köhne ve zemini lacivert ve çiçekli .	1 70	1 10	4 200	0 75
8	halı seccade	köhne zemini kahve rengi çiçekli ve ortası yirtik .	1 25	0 90	2 500	0 30
9	kıl gül	zemini kırmızı siyah, sarı, yeşil gübük müstamel .	3 35	1 65	II	2 50
10	yün kilim	müstamel zemini beyaz kırmızı siyah inli çubuklu .	3	1 50	7	3
11	yün kilim	müstamel zemini kırmızı ve inli gübük ve çiçekli .	4	1 75	10 500	4
12	yün kilim	müstamel zemini kırmızı yeşil ve turuncu inli çubuklu .	3 75	2	12	4
13	yün kilim	müstamel kirkit işi ve nakışlı	3 10	1 61	8	3
14	yün kilim	müstamel zemini lacivert müşabaklı çiçekli .	3 25	1 65	8	3
15	yün kilim	müstamel yeşil ve turuncu inli çubuklu .	3 68	1 37	7	1 54
16	yün kilim	müstamel siyah ve beyaz inli çubuklu .	3 30	1 50	7	0 50
17	kıl gül	müstamel zemini siyah kırmızı ve beyaz inli çubuklu .	3 40	1 75	10 250	3
18	kıl gül	müstamel zemini siyah elvan çubuklu ve çiçekli .	3 30	1 75	10	3
19	yün kilim	müstamel kirkit işi zemini lacivert müşabaklı çiçekli .	3 20	1 65	8 250	3
20	yün kilim	müstamel kirkit işi müşabaklı .	3	1 50	7 750	2 50
21	yün kilim	müstamel zemini kırmızı sarı ve inli çubuklu .	1 68	1 20	4 250	0 50
22	yün kilim	köhne müşabaklı .	1 40	1 50	5 500	0 30
23	kıl gül	köhne çift ön zemini siyah beyaz çubuklu .	3 10	1 70	6 500	0 30
24	kıl gül	köhne teken kırmızı zemini kenarları siyah .	3	1 80	7 200	0 75
25	yün kilim	köhne mavi ve kırmızı inli çubuklu	1 80	1 68	2 500	0 25
26	yün kilim	köhne müşabaklı zemini beyaz ve çiçekli .	1 90	1 30	8	0 25
27	yün kilim	adet 15 parça				1
28	yün kilim	müstamel beyaz ve kırmızı 3 göbekli ve müşabaklı .	4 45	1 55	10	4
29	yün kilim	müstamel teken kirkit işi .	4 60	1 12	13	6
30	asma divan	adet 1 tane				1
31	göğüm bakır sandan	adet 11			20	2
32	pirinç sandan	adet 7				1

Belge 3: 8.01.1936 tarihli 4 sayfalık bu teberrükat listesi [Kaynak: Hasan Erdem koleksiyonu]

kiymetli olup olmadığı	Düşünceler
sohbe yek	
bu hay meti ho j degil dir	Şehit eması un sohek ter.
" " " "	" "
" " " "	" "

eski le 2845 NO kamu mucibi kapanan tutlu punar cami derununda bulunan egyalar
li ra 80 kuruş kiymetindeki 35 parçadan ibaret bulunan egyaların hizalarındaki me-
ki ün kilimin kadiro dahilindeki dabakhane camisine verilmesi digerlerinin satıl-
kil. idi . 8/1/836

tutlu punar Ma. mümessili cami imamı
güpenir oğlu helmi topcu oğlu latif

H. P. Acı
A. P. Acı

is le def ter de gösterilen ihra kilimi camiya Şehit eması için tevellim eyledim .
8/1/1976
dabakhane camisi
muhammed
H. P. Acı

is le def ter de gösterilen ihra kilimi camiya Şehit eması için tevellim eyledim .
8/1/1976
camii kaber imamı
H. P. Acı

Teberrükât Kayıtları: Tokat Örneği

Kadro haricî kalması itibâ ile kapanan tutlu pınar esmî teberrükâtının esat-
lması için artırma kaymasıdır .

İhale be- deli . L K	ayrınan cins ve sevî .	ayrınan muhase- me sıra NO - bedeli -		mâşterinin ismi
		L	K	
3 25	halî secade	1	1 00	tekelî tütüncü O. Mustafa
3 25	halî secade	2	3 00	hâse Hasan O. Hâseyin
1 25	halî secade	3	2 00	çeltikli Bekir
1 70	halî secade	4	1 50	Şehâzî Mehmet
1 30	halî secade	5	1 00	hâse Hasan oğlu Hâseyin
1 30	halî secade	6	0 50	esfer zade Mehmet
1 30	halî secade	7	0 75	arif oğlu Ahmet
0 40	halî secade	8	0 50	çeltikli Bekir
4 55	kıl gül	9	2 00	Mehmet Faalî
3 05	yün kılıf	10	2 00	hâse Hasan oğlu Hâseyin
10 98	yün kılıf	11	4 00	İsmail oğlu Elvan
3 30	yün kılıf	12	4 00	Sergüçer Vayzî
4	yün kılıf	13	3 00	hâse Hasan oğlu Hâseyin
7 05	yün kılıf	14	3 00	Yagcı oğlu Mehmet
13 00	yün kılıf	15	1 50	Semihî Hâseyin
1 70	yün kılıf	16	0 50	Kireççi Feyzî
5 40	kıl gül	17	3 00	hâse Hasan oğlu Hâseyin
4 30	kıl gül	18	3 00	Kavaklı oğlu Hacı
9 50	yün kılıf	19	3 00	hâse Hasan oğlu Hâseyin
5 25	yün kılıf	20	2 50	çeltikli oğlu Bekir
2 30	yün kılıf	21	0 50	Akdag Madenî Süleyman O. Halil
0 35	yün kılıf	22	0 50	arif oğlu Ahmet
1 70	kıl gül	23	0 50	Efendi oğlu Nevzat
0 75	kıl gül	24	0 75	arif oğlu Ahmet
1 30	yün kılıf	25	0 25	Sergüçer Vayzî
0 25	yün kılıf	26	0 25	Dallal Şinik
2 30	yün kılıf parçesi 15 adet	27	1 00	çeltikli Bekir
1 35	ama döver esatı	30	1 00	Dallal Şinik
6 00	Bakır güğüm şandan 11 adet	31	2 00	hâse Hasan oğlu Hâseyin
2 00	pirinç şandan 7 adet .	32	1 25	Dallal Şinik
106 21	yeşim			

esat.

İhale be- deli . L K	ayrınan cins ve sevî .	ayrınan muhase- me sıra NO - bedeli -		mâşterinin ismi
		L	K	
106 21	Baklı yeşim			
1 70	eset meşhûr	33	1 00	halî kayalı aptullah
0 25	Merhal	34	0 20	hamal hacı alî
0 75	ama Lamba 30 NO	35	0 50	siyyit oğlu Hâseyin
106 21	yeşim			

Gerakli hususiyet

1 - Kadro haricî kalması nasibiyle kapatılan meşhûr tutlu pınar esmî teberrükâtından 33 parça ayrılan bedellî muhasemelerle ösneleri hissalârında ve yazılı meşhûr teberrükâtı vakfiyesinde istisnalarla hakkında kayıtlı oldukları muhasemelerin vakfiyesinde 20/9/1936 gün ve 3030/5 vakıf sayılı emirleri ile muhasemelerin kapatılması . yevmi ihalesi olan 17/9/1936 tarihine ait vakıf emri ile aynı saat 14 de vakıf muhasemeleri belediyesinin yevmi meşhûr muhasemeleri içinde aynı muhasemelerin ihaleli satılması için bilgilendirilmiştir .

2 - satılan ayrılan bedellî şifresinin ve derhâşin evrakı vevnasına yetarılması ve dallıya vevnasının talibine ait bulması için katılan meşhûr .

3 - taliblerin yevmi meşhûr ve meşhûr muhasemelerin hâşir bulmaları için işlemlerin tamamı bitirilmesi üzere ilan belediyesine terditine hâşir verilmiştir .

artırma ve esatlıma
K . T . evrak ve

A S A A S A İstif

[Signatures]

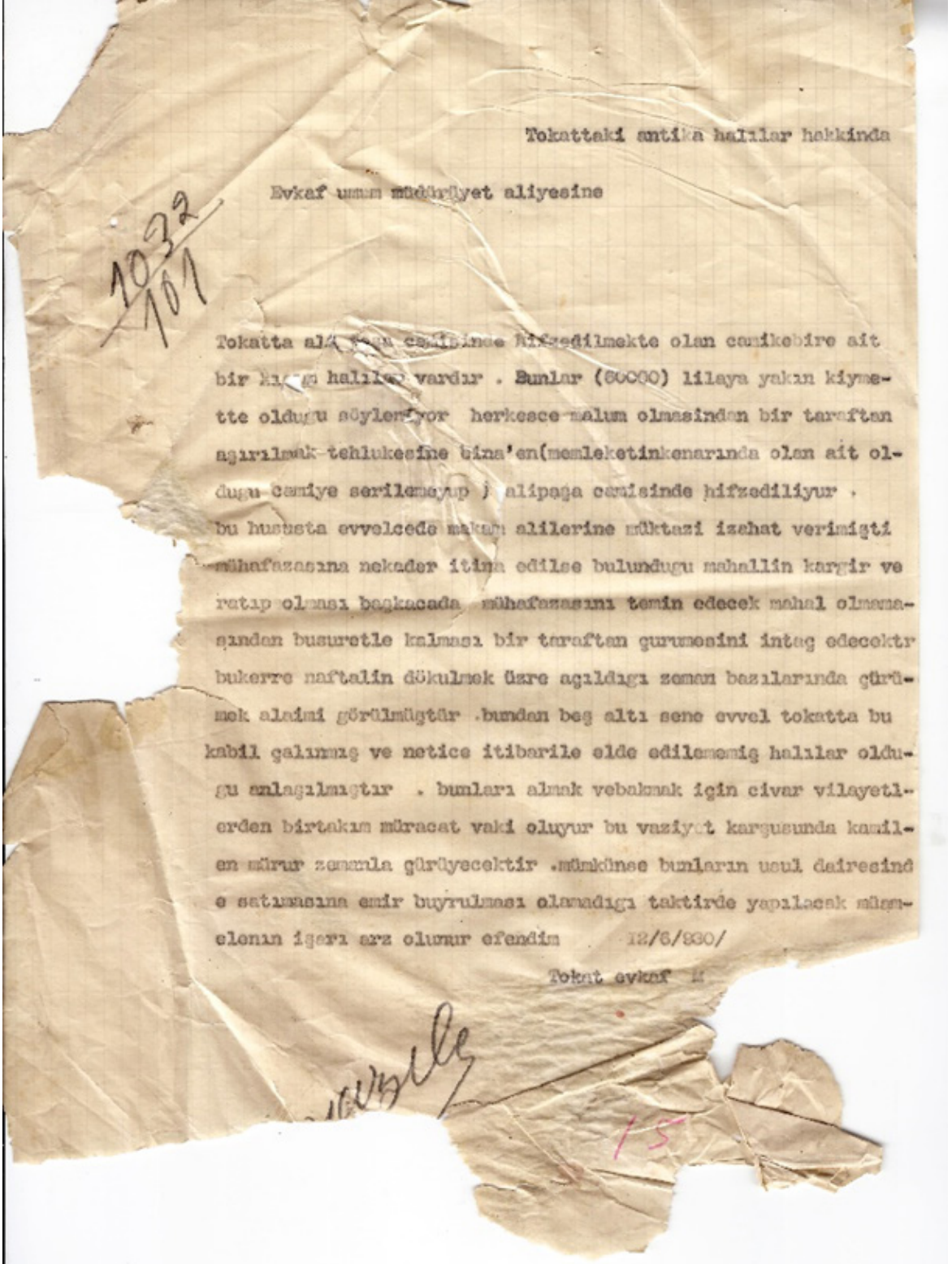
111

İçerideki yazı: 23 kalem vakıf haricî kalması sebebiyle kapatılan meşhûr tutlu pınar esmî teberrükâtından 33 parça ayrılan bedellî muhasemelerle ösneleri hissalârında ve yazılı meşhûr teberrükâtı vakfiyesinde istisnalarla hakkında kayıtlı oldukları muhasemelerin vakfiyesinde 20/9/1936 gün ve 3030/5 vakıf sayılı emirleri ile muhasemelerin kapatılması . yevmi ihalesi olan 17/9/1936 tarihine ait vakıf emri ile aynı saat 14 de vakıf muhasemeleri belediyesinin yevmi meşhûr muhasemeleri içinde aynı muhasemelerin ihaleli satılması için bilgilendirilmiştir .

[Signatures]

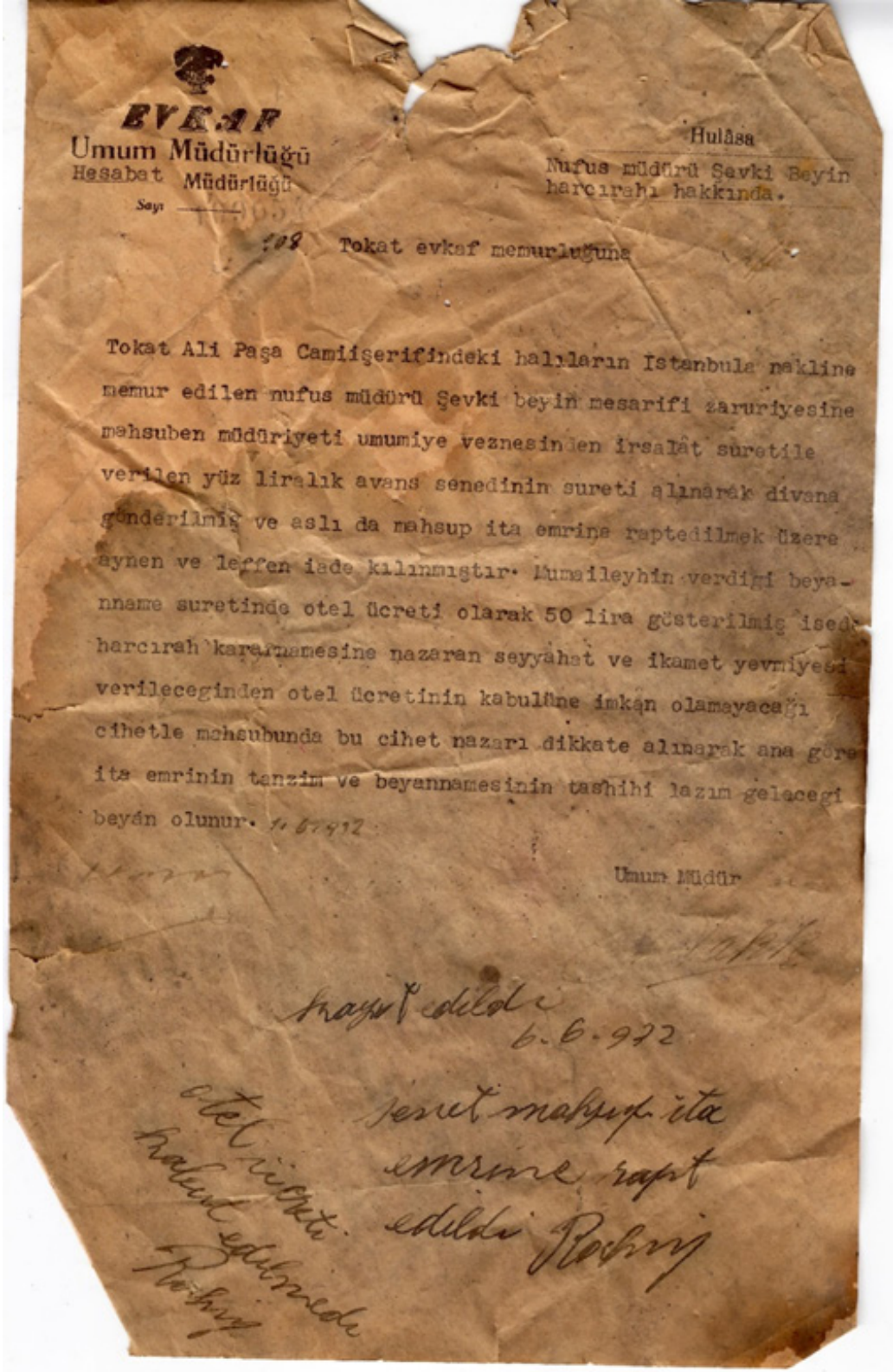
Belge 4: 15.9.1936 yılına ait iki sayfalık açık artırma belgesi. [Kaynak: Hasan Erdem koleksiyonu]

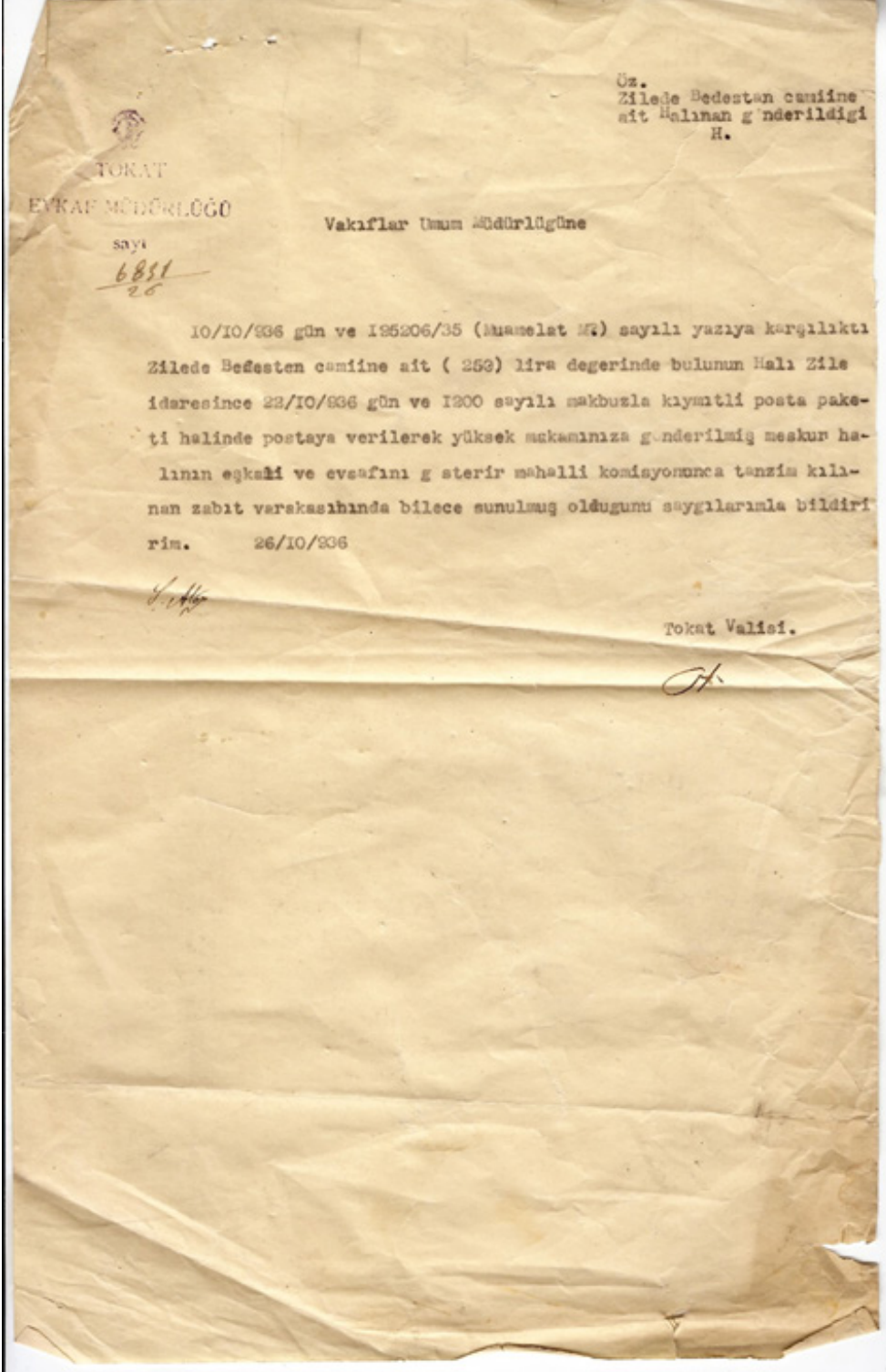

Belge 5: Evkaf Umum Müdüriyetine Tokat'taki antika halılar hakkında yazılan yazı 1032/101 numaralı 12.6.1930 [Kaynak: Hasan Erdem koleksiyonu]

Belge 6: 1.6.1932 tarihli belge Evkaf umum Müdürlüğünden Tokat Evkaf Müdürlüğüne gönderilen [Kaynak: Hasan Erdem koleksiyonu]

Belge no 7 26.10.1936 tarihli Tokat Evkaf Müdürlüğünden Vakıflar Umum Müdürlüğüne gönderilen yazı. [Kaynak Hasan Erdem koleksiyonu]

